ECLI:LV:AT:2018:0427.C04002517.6.L

Lieta Nr. C04002517

SKC-815/2018

Civillietu departaments

Latvijas Republikas Augstākā tiesa

LĒMUMS

Rīgā 2018.gada 27.aprīlī

Augstākā tiesa šādā sastāvā:

tiesnese referente Anda Briede,

tiesnese Anita Čerņavska,

tiesnesis Valerijs Maksimovs

rakstveida procesā izskatīja /pers. B/ (*/pers. B/*) un /pers. D/ (*/pers. D/*) blakus sūdzību par Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2017.gada 22.decembra lēmumu /pers. B/ un /pers. D/ sūdzības lietā par zvērinātas notāres Argitas Gustafssones rīcību.

Aprakstošā daļa

[1] Zvērināta notāre Argita Gustafssone (turpmāk arī notāre) uzsākusi /pers. F/ (*/pers. F/*), miruša /miršanas datums/Minhenē, mantojuma lietu Nr. 162792/31/2017, pamatojoties uz pirmās šķiras mantinieku (dēla /pers. H/, dzim. /datums/, Maskavā; dēla /pers. I/, dzim. /datums/, Maskavā; dēla /pers. J/, dzim. /datums/, Maskavā; meitas /pers. K/, dzim. /datums/, Ņižnij-Novgorodā) 2017.gada 1.jūnija iesniegumu par mantojuma pieņemšanu, izsludināšanu un apstiprināšanu mantojuma tiesībās.

Mantošanas iesniegumā norādīts, ka mirušā pēdējā faktiskā dzīvesvieta bija /adrese/, un galvenā mantojamās mantas atrašanās vieta ir Latvijā un Eiropas Savienībā (turpmāk – ES).

Sludinājums par mantojuma atklāšanos ar uzaicinājuma termiņu trīs mēneši publicēts 2017.gada 5.jūnijā laikrakstā „Latvijas Vēstnesis".

Mantojuma atstājēja vecāki /pers. B/ un /pers. D/ 2017.gada 18.septembrī mantojuma lietā iesniedza mantošanas iesniegumu. Taču ar 2017.gada 28.septembra lēmumu notāre atteica pildīt notariālo darbību, tostarp sagatavot un pieņemt mantošanas iesniegumu, motivējot, pirmkārt, ar uzaicinājumā noteiktā termiņa notecējumu, otrkārt, ar faktu, ka mantojuma apliecība ir jau izsniegta augstākas (pirmās) šķiras mantiniekiem, un iesniedzēji, kā zemākas (otrās) šķiras mantinieki, nemanto. Lēmumā arī norādīts, ka mantojuma lietā Nr. 162792/31/2017, kas ir pārrobežu mantojuma lieta, mantinieki ir pieprasījuši Eiropas mantojuma apliecību, un tā tuvākajā laikā arī tiks izsniegta saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2012.gada 4.jūlija Regulu (ES) Nr. 650/2012 par jurisdikciju, piemērojamiem tiesību aktiem, nolēmumu atzīšanu un izpildi un publisku aktu akceptēšanu un izpildi mantošanas lietās un par Eiropas mantošanas apliecības izveidi (turpmāk – Mantošanas regula), iekļaujot mantojuma masā īpašumus Spānijas Karalistē.

[2] /pers. B/ un /pers. D/ 2017.gada 16.oktobrī Rīgas apgabaltiesā iesniedza sūdzību par zvērinātas notāres Argitas Gustafssones darbībām, kurā lūgts: 1) atzīt par prettiesisku mantojuma apliecības (par tiesībām uz mantojumu pēc likuma) izsniegšanu, apstiprinot mantojuma tiesībās mantojuma atstājēja pirmās šķiras mantiniekus; 2) aizliegt notārei izsniegt Eiropas mantošanas apliecību; 3) mantojuma apliecību par tiesībām uz mantojumu pēc likuma atcelt un atzīt par spēkā neesošu.

Sūdzībā norādīts, ka 2017.gada 24.aprīlī Maskavā – pēc mantojuma atstājēja dzīvesvietas – tika uzsākta /pers. F/ mantojuma lieta Nr. 90/2017. Atbilstoši Krievijas Federācijas Civilkodeksa (turpmāk - KFCK) 1115.panta 1.punktam par mantojuma atklāšanās vietu uzskatāma mantojuma atstājēja pēdējā dzīvesvieta, bet atbilstoši KFCK 1142.panta 1.punktam pirmās kārtas likumiskie mantinieki ir bērni, laulātais un vecāki.

/pers. F/ līdz nāves brīdim bija Krievijas Federācijas rezidents ar pastāvīgo dzīvesvietu Krievijā, Maskavā, kur ir vedama viņa mantojuma lieta. Mantojumā ir arī manta, kas atrodas Latvijā (uzturējās īslaicīgi), Spānijā un Andorā.

Izdodot mantojuma apliecību mantojuma atstājēja bērniem (kaut arī Krievijā jau bija uzsākta mantojuma lieta) un apliecināmā gatavību izsniegt Eiropas mantošanas apliecību, iekļaujot tajā īpašumus Spānijas Karalistē, notāre atstūmusi /pers. F/ vecākus no mantojuma, kas atrodas Latvijā, proti, dzīvokļa īpašuma Nr. 67 /adrese/.

Gan nacionālais, gan starptautiskais tiesiskais regulējums mantošanas gadījumam nosaka piesaistes kritēriju (mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī), kā galveno nosacījumu jurisdikcijas un piemērojamās tiesību normas noteikšanai. Iestādei, kura ved mantošanas lietu, lai noteiktu pastāvīgo dzīvesvietu, ir vispārīgi jāizvērtē mirušā dzīves apstākļi pirms viņa nāves un nāves brīdī. Mantojuma atstājēja pastāvīgā dzīvesvieta bija Krievijā, nevis Latvijā, līdz ar to bija jāpiemēro KFCK 1142.panta 1.punkts. Iepriekš teikto pamato Mantošanas regulas 4.pantā noteiktais, ka jurisdikcija lemt par mantošanu kopumā ir tās dalībvalsts tiesām, kurā mirušajam nāves brīdī bija pastāvīgā dzīvesvieta, kā arī 21.panta 1.punkts, kas paredz, ja vien šajā regulā nav paredzēts citādi, mantošanai kopumā piemērojamie tiesību akti ir tās valsts tiesību akti, kurā bija mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī.

Atbilstoši Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 249.panta otrajai daļai regulas ir vispārpiemērojamas. Tās uzliek saistības kopumā un ir tieši piemērojamas visās dalībvalstīs. Tas nozīmē, ka pēc to stāšanās spēkā regulas iegūst saistošu spēku visā ES teritorijā un kļūst par dalībvalsts tiesību sistēmas daļu bez valsts tiesību aktu starpniecības.

Notāre, vedot mantojuma lietu, ir pārkāpusi Mantošanas regulas noteikumus, tādēļ viņas uzsāktā mantojuma lieta ir jāaptur, kā arī līdz Krievijas Federācijā uzsāktās mantojuma lietas pabeigšanai, jāaizliedz notārei izsniegt Eiropas mantošanas apliecību un mantošanas apliecību pēc likuma, ar kuru mantojuma atstājēja bērni tiek apstiprināti mantojuma tiesībās.

Tiesisko situāciju konkrētajā gadījumā nemaina arī 1995.gada 28.marta Līgums starp Latvijas Republiku un Krievijas Federāciju par tiesisko palīdzību un tiesiskajām attiecībām civilajās, ģimenes un krimināllietās (turpmāk – Starpvalstu līgums), jo konkrētā līguma 45.panta trešais punkts noteic, ka nekustamas mantas mantošanas lietas kārto tās līgumslēdzējas puses iestādes, kuras teritorijā šī manta atrodas. Līgums neparedz, ka mantojuma lietu kārtošanai nav piemērojams mantojuma atstājēja pastāvīgās dzīvesvietas valsts normatīvais regulējums.

[3] Zvērināta notāre Valsts amatpersona paskaidrojumos sakarā ar sūdzību norādījusi, ka tā ir nepamatota un noraidāma.

/pers. B/ un /pers. D/ ar mantošanas iesniegumu pie notāra vērsušies 2017.gada 18.septembrī, pēc uzaicinājumā noteiktā termiņa un pēc tam, kad likumiskajiem pirmās šķiras mantiniekiem 2017.gada 15.septembrī tika izsniegta mantojuma apliecība par tiesībām uz mantojumu pēc likuma. Tā kā Civillikums nepieļauj mantot zemākai šķirai, ja nav testamenta, un lietā ir saņemti iesniegumi no augstākas šķiras mantiniekiem, sūdzības iesniedzējiem tika atteikts pieņemt mantojuma iesniegumu.

Pēc mantinieku pieprasījuma 2017.gada 9.oktobrī tika izsniegta Eiropas mantojuma apliecība, iekļaujot mantojuma masā mantu, kas atrodas Latvijas Republikā un Spānijas Karalistē, jo šī ir pārrobežu mantojuma lieta. Manta, kas atrodas Krievijas Federācijā, mantojuma masā nav iekļauta, jo tur lieta tiek skatīta atbilstoši Krievijas Federācijas normatīvajam regulējumam. Saskaņā ar Starpvalstu līguma 45.panta 5.punktu Latvijā esošu nekustamo īpašumu manto saskaņā ar Latvijas likumiem. Savukārt Mantošanas regula nosaka tiesiskās attiecības starp ES dalībvalstīm. Krievijas Federācija un Andoras Firstiste Mantošanas regulas izpratnē ir trešās valstis, tādēļ tur esošā mantojuma atstājēja manta mantojuma masā netika iekļauta.

Mantojuma lietā ir iesniegts dokuments, ka /pers. F/ ir Andoras Firstistes rezidents, kurš pēdējos dzīves gadus pastāvīgi dzīvoja Minhenē, kas ir arī viņa miršanas vieta. Mantojuma atstājējam ir īpašumi ES dalībvalstīs, kā arī saimniecisko darbību viņš veica Spānijas Karalistē, kas norāda uz viņa ciešāku saiti ar ES dalībvalstīm. Testaments, kurā būtu noteikts mantojuma lietā piemērojamais likums, nav atstāts. To izvēlējās mantinieki uzsākot mantojuma lietu Latvijas Republikā.

[4] Ar Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2017.gada 22.decembra lēmumu Nadeždas un /pers. D/ sūdzība par notāres rīcību noraidīta.

Lēmums pamatots ar tālāk izklāstītajiem argumentiem.

[4.1] Atbilstoši Notariāta likuma 205.panta noteikumiem kopsakarā ar Civillikuma 1.pantu sūdzības par zvērināta notāra nepareizu rīcību, izpildot amata pienākumus, kā arī sūdzības par atteikšanos izpildīt šos pienākumus, var iesniegt persona, kuras tiesības un tiesiskās intereses šī darbība tieši aizskar. Faktiski sūdzību var iesniegt tikai par jau notikušu (pagātnē esošu) zvērināta notāra darbību vai bezdarbību. Tādēļ sūdzība daļā, kurā lūgts aizliegt notārei izsniegt Eiropas mantošanas apliecību (kas ir nākotnē veicama darbība), ir noraidāma, jo šādas apgabaltiesas tiesības neizriet no Notariāta likuma 205.panta, nedz arī citām tiesību normām.

[4.2] No sūdzības secināms, ka pastāv strīds par sūdzības iesniedzēju tiesībām uz /pers. F/ atstāto mantojumu, kas atrodas Latvijā. Ja rodas strīds par mantojuma tiesībām, tas izšķirams tiesā prasības kārtībā (Notariāta likuma 315.pants). Tā kā mantojuma lietā jau ir izdota mantojuma apliecība, apstrīdēt to pilnībā, vai kādā daļā sūdzības iesniedzēji var, tikai ceļot mantojuma prasību vispārējās prasības tiesvedības kārtībā pret mantojuma apliecībā norādītajiem mantiniekiem. Tiesa nevar grozīt vai atzīt par spēkā neesošu mantojuma apliecību, skatot sūdzību par zvērinātas notāres rīcību. Tādēļ sūdzība daļā par 2017.gada 15.septembrī izdotās Mantojuma apliecības (par tiesībām uz mantojumu pēc likuma) atzīšanu par spēkā neesošu ir arī noraidāma.

[4.3] Mantošanas regula reglamentē pārrobežu mantošanas jautājumus tikai ES dalībvalstīs, nevis pārrobežu tiesiskās attiecības starp kādu no ES dalībvalstīm un trešajām valstīm (tostarp Andoras Firstisti un Krievijas Federāciju).

Izvērtējot sūdzības argumentus kopsakarā ar Mantošanas regulas mērķi un jēgu, atzīstams, ka tās preambulas 24.punkts runā par gadījumu, kad mantojuma atstājējs saglabājis ciešu un stabilu saikni ar savu izcelsmes valsti, kura ir ES dalībvalsts, nevis jebkuru trešo valsti, kādas minētās regulas izpratnē ir Andoras Firstiste un Krievijas Federācija.

/pers. F/ izcelsmes valsts bija Krievija, tādēļ Mantošanas regulas preambulas 24.punkts nav piemērojams. Faktiski nav strīda, ka mantojuma atstājēja pēdējā pastāvīgā dzīvesvieta bija Andoras Firstistē (trešajā valstī), bet viņam piederoši nekustamie īpašumi atrodas ES teritorijā – Latvijas Republikā un Spānijas Karalistē. Šādos apstākļos atbilstoši Mantošanas regulas 10.panta 2.punktam /pers. F/ mantošanas lietas jurisdikcija ir Latvijas Republikai vai Spānijas Karalistei. Mantinieku vēlme uzsākt un vest mantojuma lietu Latvijā nav pretrunā ar Mantošanas regulas jurisdikcijas noteikumiem.

Mantošanas regulas 21.pants piemērojams tikai attiecībā uz vienas ES dalībvalsts likuma piemērošanu, vedot mantojuma lietu citā ES dalībvalstī, un neparedz kādas trešās valsts (Andoras Firstistes vai Krievijas Federācijas) tiesību normu piemērošanu ES dalībvalstīs. Tādēļ sūdzības iesniedzēju arguments par minētā panta pārkāpumu nav pamatots.

Nepamatota ir sūdzības iesniedzēju atsauce uz Starpvalstu līgumu. No /pers. F/ mantojuma masā ietilpstošās mantas Latvijā atrodas tikai nekustamais īpašums – dzīvoklis Nr. 67 /adrese/. Starpvalstu līguma 42.punkts paredz, ka nekustamās mantas mantošanas tiesības nosaka tās līgumslēdzējas puses likumdošana, kuras teritorijā manta atrodas, bet tā 45.panta trešais punkts – ka nekustamas mantas mantošanas lietas kārto tās līgumslēdzējas puses iestādes, kuras teritorijā šī manta atrodas. Notāre, ierosinot mantojuma lietu un izdodot mantojuma apliecību, ir rīkojusies atbilstoši līgumā noteiktajai kārtībai.

Tāpat nepamatots ir sūdzības iesniedzēju iebildums, ka notāre nav noskaidrojusi miruša /pers. F/ pastāvīgo dzīvesvietu, jo Notariāta likums un citas normas neuzliek notāram pienākumu, kā arī nedod tiesības veikt jebkādas izmeklēšanas darbības ar mērķi noskaidrot, vai mantinieku mantošanas iesniegumā norādītā informācija par mantojuma atstājēja pastāvīgo dzīvesvietu ir patiesa. Notāra pienākums ir tiesību normās noteiktajā kārtībā izsludināt mantojuma atklāšanos, ko šajā gadījumā notāre ir izdarījusi. Savukārt pašu iespējamo mantinieku ziņā ir veikt nepieciešamās darbības, lai mantojumu pieņemtu, vai arī prasības kārtībā apstrīdētu citu mantinieku tiesības mantot. Izvērtējot visu iepriekš minēto, atzīstams, ka notāres lēmums ir pamatots un tiesisks, savukārt sūdzība arī daļā, kurā lūgts atzīt par prettiesisku notāres rīcību, izdodot Latvijā 2017.gada 15.septembrī mantojuma apliecību /pers. F/ mantiniekiem saskaņā ar Latvijas Republikas tiesību normām, ir noraidāma kā nepamatota.

[5] /pers. B/ un /pers. D/ iesnieguši blakus sūdzību par minēto lēmumu, lūdzot to atcelt un izlemt jautājumu pēc būtības, vai arī nodot jautājumu jaunai izskatīšanai Rīgas apgabaltiesai.

Blakus sūdzībā norādīti tālāk izklāstītie argumenti.

[5.1] /pers. F/ mantojuma masā ir: vairāki nekustamie īpašumi un kustamā manta (naudas noguldījumi banku kontos, sabiedrību kapitāla daļas, vērtslietas seifos) Krievijā; dzīvokļa īpašums Nr. 67 /adrese/; nekustamais īpašums Andoras Firstistē; vairāki nekustamie īpašumi un kustamā manta Spānijā; kapitāla daļas Ukrainas komercsabiedrībā. Tā kā atstātais mantojums atrodas gan ES, gan ārpus tās, /pers. F/ mantojuma lieta ir pārrobežu mantojuma lieta, kurai piemērojama Mantošanas regula.

[5.2] Mantošanas regulas piemērošana nozīmē gan tās noteikumu ievērošanu attiecībā uz jurisdikcijas noteikšanu, gan attiecībā uz mantojuma lietā piemērojamā likuma izvēli.

[5.2.1] No notāres lēmuma nav skaidrs, uz kura Mantošanas regulas panta pamata ir pieņemts iesniegums mantojuma lietā. Arī tiesa jurisdikcijas izvēles analīzei vērību nav pievērsusi. Norādot lēmumā, ka atbilstoši regulas 10.panta 2.punktam jurisdikcija ir Latvijas Republikai vai Spānijas Karalistei, tiesa būtībā atzinusi, ka Latvijas zvērināts notārs ir tiesīgs lemt tikai par mantu, kas atrodas Latvijā, un nevar lemt par mantu, kas atrodas citā dalībvalstī.

[5.2.2] Pat ja pieņem, ka Latvijas zvērinātam notāram ir jurisdikcija lemt par /pers. F/ mantojumu kopumā, tad arī Mantošanas regulas 10.panta 2.punktā norādītajā gadījumā ir jānoskaidro, kādas valsts likums ir piemērojams.

Mantošanas regulas 20.pants paredz, ka jebkurus tiesību aktus, kas norādīti ar šo regulu, piemēro neatkarīgi no tā, vai tie ir vai nav dalībvalsts tiesību akti. Tāpat arī ar Mantošanas regulu saistītā Komisijas Īstenošanas Regula (ES) Nr. 1329/2014 vairākkārtīgi norāda uz iespēju piemērot ne tikai dalībvalstu, bet arī trešās valsts normatīvos aktus mantojuma lietā, kurā varētu tikt izsniegta Eiropas mantošanas apliecība. Tiesas secinājums, ka Mantošanas regulas 21.pants neparedz kādas trešās valsts tiesību normu piemērošanu ES dalībvalstīs, ir pretrunā regulā noteiktajam.

[5.2.3] Atbilstoši Mantošanas regulas 21.panta pirmajai daļai, lai pareizi noteiktu piemērojamo likumu, ir jānoskaidro mantojuma atstājēja pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī. Taču nedz notāre, nedz arī tiesa nav vērtējusi Mantošanas regulā un Eiropas Savienības Tiesas spriedumos (1991.gada

23.aprīļa spriedums lietā *Rigsadvokaten v Nicolai Christian Ryborg*, C?297/89, ECLI:EU:C:1991:160; 1999.gada 25.februāra spriedums lietā *Robin Swaddling v Adjudication Officer*, C-90/97, ECLI:EU:C:1999:96; 2004.gada 11.novembra spriedums lietā *Roberto Adanez-Vega pret Bundesanstalt für Arbeit*, C-372/02, ECLI:EU:C:2004:705) minētos apstākļus, kas izmantojami jēdziena „pastāvīgā dzīvesvieta" interpretācijai un piepildīšanai ar saturu. Tiesas norāde uz to, ka likums neuzliek notāram pienākumu veikt izmeklēšanu, lai noskaidrotu mantošanas iesniegumā norādīto ziņu patiesumu par mantojuma atstājēja pēdējo dzīvesvietu, ir pretrunā Mantošanas regulas preambulas 23.apsvērumā noteiktajam.

Neraugoties uz lietā esošiem vairākiem pretrunīgiem pierādījumiem par to, kas varētu būt mantojuma atstājēja pēdējā dzīvesvieta, tiesa nav noskaidrojusi, kuram pierādījumam dodama priekšroka, un bez pierādījumu analīzes par pēdējo dzīvesvietu atzinusi Andoras Firstisti, kas ir Civilprocesa likuma 97.panta pārkāpums pierādījumu novērtēšanā, kā arī 193.panta piektās daļas pārkāpums nolēmuma argumentēšanā.

Minētie pārkāpumi noveduši pie lietas faktiskajiem apstākļiem neatbilstoša secinājuma, ka /pers. F/ pēdējā pastāvīgā dzīvesvieta bija Andoras Firstiste un ka Mantošanas regulas 21.pants neparedz trešās valsts tiesību normu piemērošanu, kaut gan faktiski viņa pēdējā pastāvīgā dzīvesvieta atbilstoši noskaidrojamajiem kritērijiem bija Krievijā, kuras likums arī bija piemērojams mantojuma sadalē.

[5.3] Noraidot sūdzību daļā par aizliegumu izdot Eiropas mantošanas apliecību, tiesa nav ņēmusi vērā, ka lūgums nav hipotētisks pieņēmums, bet attiecas uz reāli veiktu notāres darbību – pieņemtu lēmumu – kas iekļaujas Notariāta likuma 205.panta tvērumā. Turklāt uzskatot, ka jurisdikcija Latvijas zvērinātam notāram ir saskaņā ar Mantošanas regulas 10.panta otro daļu, tiesa nevarēja par pareizu atzīt notāres rīcību, lemjot par ārpus Latvijas robežām esošu mantojumā ietilpstošu mantu.

[6] Paskaidrojumos sakarā ar blakus sūdzību notāre norādījusi, ka /pers. F/ mantojuma lietā pareizi piemērotas Notariāta likuma, Civillikuma un Mantošanas regulas normas.

Motīvu daļa

[7] Pārbaudījusi lietas materiālus un izvērtējusi blakus sūdzības motīvus, Augstākā tiesa atzīst, ka blakus sūdzība ir pamatota, lēmums atceļams un jautājums nododams jaunai izskatīšanai.

[8] No lietas materiāliem izriet, ka 2017.gada 3.aprīlī Minhenē miris sūdzības iesniedzēju dēls /pers. F/.

Maskavā 2017.gada 24.aprīlī pie Maskavas notāra ir uzsākta /pers. F/ mantojuma lieta, kurā savas mantojuma tiesības atbilstoši KFCK 1142.pantam pieteica pirmās kārtas mantinieki – vecāki /pers. B/ un /pers. D/ un četri bērni – /pers. H/, /pers. K/, /pers. J/ un /pers. I/.

Savukārt 2017.gada 1.jūnijā Rīgas apgabaltiesas zvērināta notāre Argita Gustafssone uzsāka /pers. F/ mantojuma lietu, pamatojoties uz mantojuma atstājēja četru bērnu mantošanas iesniegumu.

Tā kā /pers. F/ atstātais mantojums atrodas gan ES, gan ārpus tās, notāres uzsāktā lieta ir pārrobežu mantojuma lieta, ko viņa norādījusi arī savos paskaidrojumos.

Apsverot Mantošanas regulas materiālo un temporālo tvērumu, secināms, ka tā ir piemērojama /pers. F/ mantojuma lietā. Materiālā tvēruma nosacījums atbilstoši Mantošanas regulas 1.pantam ir izpildīts, jo lietā ir vairāki pārrobežu saistoši faktori (galvenokārt mantojuma masā ietilpstošās mantas atrašanās vairākās ES valstīs). Temporālais tvērums ir izpildīts, jo mantojuma atstājējs /pers. F/ mira 2017.gada 3.aprīlī, t.i., pēc 2015.gada 17.augusta, kas atbilstoši regulas 83.pantam ir mantojuma atklāšanās brīdis, ar kuru uzsākama Mantošanas regulas piemērošana.

Mantošanas regulas piemērošana nozīmē gan tās noteikumu ievērošanu attiecībā uz jurisdikcijas noteikšanu, gan arī attiecībā uz mantojuma lietā piemērojamā likuma izvēli.

[9] Augstākā tiesa piekrīt blakus sūdzībā norādītajam, ka tiesa nav ņēmusi vērā visu lietas faktisko apstākļu un Mantošanas regulas juridisko aspektu kopumu, kas bijis par iemeslu nepareiziem secinājumiem attiecībā uz lietas jurisdikciju un mantojuma lietā piemērojamo likumu un novedis pie nepamatota lēmuma pieņemšanas.

[9.1] Jurisdikcijas nosacījumi ietverti Mantošanas regulas II nodaļā.

Vispārēji jurisdikcija lemt par mantošanu kopumā ir tās dalībvalsts tiesām, kurā mirušajam nāves brīdī bija pastāvīgā dzīvesvieta (4.pants). Tomēr 10.pantā „Papildu jurisdikcija" paredzēts, ja mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī nav kādā no dalībvalstīm, tad tās dalībvalsts tiesām, kurā atrodas mantojumā ietilpstošā manta, tomēr ir jurisdikcija lemt par mantošanu kopumā, ja:

a) mirušajam nāves brīdī bija minētās dalībvalsts pilsonība; vai, ja tās nav,

b) miršā iepriekšējā pastāvīgā dzīvesvieta bija minētajā dalībvalstī – ar noteikumu, ka laikā, kad prasība tiek celta tiesā, ir pagājuši ne vairāk kā pieci gadi, kopš minētā pastāvīgā dzīvesvieta ir mainīta (1.punkts). Ja nevienas dalībvalsts tiesai nav jurisdikcijas saskaņā ar 1.punktu, tad tās dalībvalsts tiesām, kurā atrodas mantojumā ietilpstošā manta, tomēr ir jurisdikcija lemt par minēto mantu (2.punkts).

No Mantošanas regulas 10.panta, lasot to kopā ar 30.apsvērumu (*lai nodrošinātu, ka visu dalībvalstu tiesas, balstoties uz vienu un to pašu pamatojumu, var īstenot jurisdikciju attiecībā uz tādu personu atstātu mantojumu, kuru pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī nav kādā no dalībvalstīm, šajā regulā būtu jādod izsmeļošs tādu pamatojumu saraksts hierarhiskā secībā, uz kuriem balstoties, var īstenot šādu papildu jurisdikciju*), izriet, ka vispirms ir jānoskaidro, vai pēc kāda no papildu kritērijiem nav iespējams noteikt kompetento dalībvalsti. Ja tas tomēr nav iespējams, tad jautājuma izlemšanu par konkrētu mantu ir tiesīgas veikt tiesas pēc mantas atrašanās vietas.

Citiem vārdiem, pamatojot jurisdikciju saskaņā ar Mantošanas regulas 4.pantu vai 10.panta 1.punktu, dalībvalsts tiesa ir tiesīga lemt par mantojumu kopumā (arī attiecībā uz mantu, kas atrodas citā dalībvalstī), savukārt, pamatojot jurisdikciju ar 10.panta 2.punktu, tiesības ir lemt tikai par mantu, kas atrodas konkrētās dalībvalsts teritorijā.

Nedz notāres lēmumā, nedz pārsūdzētajā lēmumā jurisdikcijas izvēles jautājums nav analizēts. Atsaukšanās pārsūdzētajā lēmumā uz Mantošanas regulas 10.panta 2.punktu ļauj secināt, ka tiesa ir atzinusi Latvijas zvērināta notāra tiesības lemt tikai par to mantu, kas atrodas Latvijā. Tajā pašā laikā apstāklim, ka notāre ir nolēmusi viņas vestajā pārrobežu mantojuma lietā izsniegt Eiropas mantošanas apliecību, iekļaujot mantojuma masā arī īpašumus Spānijas Karalistē, tātad pretēji Mantošanas regulas 10.panta 2.punktam, izlēmusi lemt par citā dalībvalstī esošu mantu, tiesa nekādu vērtējumu nav devusi.

[9.2] Otrs izskatāmajā lietā risināmais jautājums ir pārrobežu mantojuma lietā piemērojamais likums. Šis jautājums ir izšķirams arī tad, ja jurisdikcija tiek īstenota saskaņā ar Mantošanas regulas 10.panta 2.punktu.

Noteikumi par piemērojamiem tiesību aktiem ietverti Mantošanas regulas III nodaļā, kuras 20.pantā noteikts, ka jebkurus tiesību aktus, kas norādīti ar šo regulu, piemēro neatkarīgi no tā, vai tie ir vai nav dalībvalsts tiesību akti.

Minētā norma nosaka jau iepriekš ES starptautisko privāttiesību instrumentu klāstā zināmu vispārēju principu par vispārēju (universālu) attiecīgā instrumenta, šajā gadījumā Mantošanas regulas piemērošanu, nosakot, ka jebkurus tiesību aktus, kas norādīti ar šo regulu, piemēro neatkarīgi no tā, vai tie ir, vai nav dalībvalsts tiesību akti.

Šāds princips, kas paredz „universālu piemērošanu" ir ietverts arī citos ES starptautisko privāttiesību instrumentos, piemēram, 2008.gada 1.jūnija Eiropas Parlamenta un Padomes Regulā (EK) Nr. 593/2008 „Par tiesību aktiem, kas piemērojami līgumsaistībām (Roma I)", kuras 2.pants paredz, ka jebkurus šajā regulā norādītos tiesību aktus piemēro neatkarīgi no tā, vai tie ir dalībvalsts tiesību akti, un līdz ar to pieļauj arī trešo valstu tiesību aktu piemērošanu.

Iespēja piemērot ne tikai dalībvalsts, bet arī trešās valsts normatīvos aktus mantojuma lietā, *expressis verbis* apstiprināta Mantošanas regulas preambulas 57.punktā, kā arī tas izriet no 2014.gada 9.decembra Komisijas Īstenošanas Regulas (ES) Nr. 1329/2014, ar ko izveido Mantošanas regulā minētās veidlapas, 5.pielikuma „Eiropas mantošanas apliecība" 8.1. un 8.2.4.punkta, kuri specifiski pieprasa identificēt, kādas trešās valsts tiesību akti tiks piemēroti konkrētajā mantošanas lietā.

Iepriekš teiktais ļauj secināt, ka, vedot pārrobežu mantojuma lietu, kurā varētu tikt izsniegta Eiropas mantošanas apliecība, jebkuras ES dalībvalsts, tostarp Latvijas notāram ir ne tikai tiesība, bet arī pienākums (noteiktos gadījumos) piemērot trešās valsts, kas nav ES dalībvalsts, tiesību aktus.

Situācijā, kad dalībvalsts tiesa mantošanai piemēro citas valsts tiesību aktus, mantošanai tiek piemērotas šīs (citas) valsts materiāli tiesiskās normas, taču iestāde turpina piemērot pati savas valsts procesuālās normas.

Līdz ar to secinājums pārsūdzētajā lēmumā, ka Mantošanas regulas 21.pants piemērojams tikai attiecībā uz vienas ES dalībvalsts likuma piemērošanu un neparedz kādas trešās valsts (Andoras Firstistes vai Krievijas Federācijas) tiesību normu piemērošanu ES dalībvalstīs, kā tas pamatoti norādīts blakus sūdzībā, ir pretrunā ar Mantošanas regulā noteikto.

[9.3] Mantošanas regulas 21.panta 1.punkts paredz, ja vien šajā regulā nav paredzēts citādi, mantošanai kopumā piemērojamie tiesību akti ir tās valsts tiesību akti, kurā bija miršā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī.

Tātad kritērijs gan piemērojamā likuma noteikšanai, gan jurisdikcijas noteikšanai ir miršā (mantojuma atstājēja) pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī.

Mantošanas regulā jēdziens „miršā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī" nav definēts, kā arī regula nesatur tiešu norādi uz dalībvalstu tiesībām, lai noteiktu šī jēdziena saturu un jomu. Tādēļ jēdziena „miršā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī" noskaidrošana un piepildīšana ar noteiktu saturu (faktiem un apstākļiem) tiesību piemērotājam jāveic, ņemot vērā normas kontekstu un Mantošanas regulas mērķi, kas atklāts preambulas apsvērumos.

Šādu pieeju regulā lietotā jēdziena satura noskaidrošanai pamato ES tiesībās nostiprinājies „autonomā jēdziena" koncepts (piemēram, Eiropas Savienības Tiesas 2010.gada 28.oktobra sprieduma lietā *Belgisch Interventie-en Restitutiebureau*, C-367/09, ECLI:EU:C:2010:648 37.punktā ir izmantota formula: „no Regulas Nr. 2988/95 2.panta, it īpaši tā 3.punkta, lasot to kopā ar šīs regulas piekto un astoto apsvērumu, izriet, ka Savienības likumdevējam ir jāpieņem nozaru regulējums, kas paredz administratīvos sodus, līdzīgi tam, kāds minētās regulas pieņemšanas laikā jau pastāvēja kopējās lauksaimniecības politikas ietvaros. Turklāt, kā tas izriet no šīs regulas septītā apsvēruma, tās mērķis ir paredzēt vispārējus noteikumus šādam nozaru regulējumam". Eiropas Savienības Tiesas 2009.gada 2.aprīļa sprieduma lietā *A.*, C-523/07, ECLI:EU:C:2009:225, attiecībā uz Regulu (EK) Nr. 2201/2003 par jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību un par Regulas (EK) Nr. 1347/2000 atcelšanu 37.punktā teikts, ka „pastāvīgās dzīvesvietas" tulkojums nav vienāds visiem ES tiesību aktiem. Bērna pastāvīgā dzīvesvieta Regulas 8.panta 1.punkta izpratnē ir nosakāma, pamatojoties uz visiem katrā konkrētā gadījumā pastāvošajiem faktiskajiem apstākļiem. Tā kā Regulas 8.panta 1.punktā nav

paredzēta neviena tieša norāde uz dalībvalstu tiesībām, lai noteiktu „pastāvīgās dzīvesvietas" jēdziena saturu un piemērošanas jomu, šī noteikšana ir jāveic, ņemot vērā normas kontekstu un Regulas mērķi, it īpaši to, kas izriet no tās divpadsmitā apsvēruma, ar kuru saskaņā tajā paredzētie piekritības noteikumi ir izveidoti, ņemot vērā bērna intereses un it īpaši tuvuma kritēriju (minētā sprieduma 35.punkts)).

Attiecībā uz jēdzienu „pastāvīgā dzīvesvieta" Mantošanas regulas preambulas 23.apsvērums noteic, ka, ņemot vērā iedzīvotāju arvien pieaugošo mobilitāti un, lai Savienībā nodrošinātu pareizu tiesu organizāciju un reālu piesaisti starp mantojumu un dalībvalsti, kurā īsteno jurisdikciju, šajā regulā būtu jāparedz, ka vispārējs piesaistes kritērijs, lai noteiktu gan jurisdikciju, gan piemērojamos tiesību aktus, ir miruša pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī. Lai noteiktu pastāvīgo dzīvesvietu, iestādei, kura nodarbojas ar mantošanas lietu, būtu vispārēji jāizvērtē miruša dzīves apstākļi gados pirms viņa nāves un nāves brīdī, ņemot vērā visus attiecīgos faktiskos apstākļus, jo īpaši mirušā uzturēšanās attiecīgajā valstī ilgumu un regularitāti, kā arī šādas uzturēšanās apstākļus un iemeslus. Šādi noteiktai pastāvīgajai dzīvesvietai būtu jāatspoguļo cieša un stabila saikne ar attiecīgo valsti, ievērojot šīs regulas īpašos mērķus. Preambulas 24.apsvērumā noteikts, ka dažos gadījumos noteikt miruša pastāvīgo dzīvesvietu varētu būt sarežģīti. Tāds jo īpaši varētu būt gadījums, kad mirušais profesionālu vai ekonomisku iemeslu dēļ bija devies dzīvot uz citu valsti, lai tur strādātu, dažkārt uz ilgu laiku, bet bija saglabājis ciešu un stabilu saikni ar savu izcelsmes valsti. Šādā gadījumā atkarībā no lietas apstākļiem varētu uzskatīt, ka mirušā pastāvīgā dzīvesvieta joprojām ir bijusi viņa izcelsmes valsts, kurā atradās viņa ģimenes interešu centrs un norisinājās viņa sociālā dzīve. Citi sarežģīti gadījumi var būt tādi, kad mirušais dzīvojis pārmaiņus vairākās valstīs, vai arī ceļojis no valsts uz valsti, nevienā no tām neapmetoties uz pastāvīgu dzīvi. Ja mirušais bijis kādas minētās valsts pilsonis vai arī kādā no minētajām valstīm atradusies visa viņa galvenā manta, tad viņa pilsoniba vai minētās mantas atrašanās vieta varētu būt īpašs faktors visu faktisko apstākļu vispārējā izvērtēšanā.

Augstākā tiesa piekrīt blakus sūdzībā norādītajam, ka, lai noteiktu mirušā pastāvīgo dzīvesvietu nāves brīdī ir jākonstatē apstākļi un fakti, kas liecina par personas ciešu un stabilu saikni ar attiecīgo valsti, t.i., kur atrodas personas ģimenes, sociālais, kultūras, finanšu un ekonomisko interešu centrs. Turklāt Mantošanas regulas izpratnē nevienam no šiem faktiem nav dota prioritāra nozīme un neviens no tiem pats par sevi nepierāda personas pastāvīgo dzīvesvietu, jebkura fakta nozīmīgums (nenozīmīgums) rodas tikai kontekstā un kopsakarībā ar citiem faktiem (*sk. Krūmiņa I. Romas IV regula – jauns regulējums pārrobežu mantojuma lietās. Jurista Vārds, 21.05.2013., Nr. 20*).

[9.4] Lietas materiāliem ir pievienota izziņa, ka /pers. F/ reģistrētā dzīvesvieta bijusi Maskavā (*lietas 24.-25.lapa*), Maskava kā /pers. F/ dzīvesvieta minēta Maskavas notāra vēstulē (*lietas 18. un 20.lapa*), /pers. F/ mantinieki, pēc kuru iesnieguma notāre uzsākusi mantojuma lietu Latvijā, norādījuši viņa pēdējo dzīvesvietu Latvijā, /adrese/ (*lietas 38.-39.lapa*), Vācijā izdotajā /pers. F/ miršanas apliecībā viņa pēdējā dzīvesvieta norādīta Maskavā (*lietas 70.lapa*), notāres paskaidrojumu tiesai otrās lapas septītajā rindkopā minēts, ka mantinieki (domājams bērni) mantojuma lietā iesnieguši dokumentus, ka /pers. F/ ir Andoras Firstistes rezidents, kurš pēdējos savas dzīves gadus pastāvīgi dzīvoja Minhenē, kas ir viņa miršanas vieta (*lietas 36.lapa*). Piedevām no notāres 2018.gada 20.aprīļa paskaidrojumiem izriet, ka viņas rīcībā ir pierādījumi, kas liecina par mirušā ciešu saikni ar Spānijas Karalisti (*lietas 145.-149.lapa*).

Neraugoties uz to, ka lietā ir dokumenti, kas satur dažādas ziņas par vairākām /pers. F/ dzīvesvietām, nedz notāre, nedz arī tiesa nevienu no tām pastāvīgās dzīvesvietas kritēriju kontekstā nav izvērtējusi. Vēl jo vairāk, tiesa pārsūdzētajā lēmumā norādījusi, ka likums tādu pienākumu notāram neuzliek, kas ir klajā pretrunā ar Mantošanas regulas preambulas 23.punktā noteikto.

Turklāt norāde pārsūdzētajā lēmumā, ka faktiski nav strīda par /pers. F/ pēdējo pastāvīgo dzīvesvietu Andoras Firstistē, izdarīta bez jebkādas lietā esošajos dokumentos ietverto ziņu analīzes un argumentācijas. Būtībā mirušā pastāvīgā dzīvesvieta nāves brīdī, kas ir vispārējais piesaistes kritērijs, lai noteiktu gan jurisdikciju, gan piemērojamos tiesību aktus, vispār nav skaidrota. Minētais, kā uzskata Augstākā tiesa, liecina gan par Civilprocesa likuma 97.panta trešās daļas (*kas uzliek tiesai pienākumu norādīt, kādēļ tā vienam pierādījumam devusi priekšroku salīdzinājumā ar citu pierādījumu un atzinusi vienus faktus par pierādītiem, bet citus – par nepierādītiem*), gan 230.panta ceturtās daļas (*kas uzliek tiesai pienākumu lēmuma motīvu daļā norādīt konstatētos faktus, pierādījumus, uz kuriem pamatoti tiesas vai tiesneša secinājumi un argumenti*) pārkāpumu.

[9.5] Tāpat par pamatotiem Augstākā tiesa atzīst blakus sūdzības argumentus attiecībā uz Notariāta likuma 205.panta tvērumu.

No notāres 2017.gada 28.septembra lēmumā mantojuma lietā Nr. 162792/31/2017 (*lietas 46.-47.lapa*) norādītā, ko apstiprina arī viņas paskaidrojumi tiesai (*lietas 35.-37.lapa*), izriet, ka notāre ir izdarījusi darbību – pieņēmusi lēmumu mantojuma lietā izsniegt Eiropas mantošanas apliecību, iekļaujot mantojuma masā īpašumus Spānijas Karalistē. Tāda notāres darbība jeb rīcība, kuru ieinteresētās personas uzskata par nepareizu, ir Notariāta likuma 205.panta tvēruma objekts. Citu iespēju, kā apstrīdēt šādu notāra rīcību uzreiz pēc tam, kad personai kļuvis zināms par šādu rīcību, normatīvie akti vispār neparedz. Turklāt secinot, ka Latvijas zvērināts notārs ir kompetents lemt par mantojumu saskaņā ar Mantošanas regulas 10.panta 2.punktu, tad tiesa nevarēja atzīt par pareizām notāres darbības attiecībā uz mantu, kas atrodas ārpus Latvijas robežām.

[9.6] Sūdzību daļā par 2017.gada 15.septembrī mantojuma atstājēja bērniem izsniegtās mantojuma apliecības atzīšanu par spēkā neesošu tiesa noraidījusi ar argumentu, ka starp mantiniekiem pastāv strīds par mantojuma tiesībām, kas risināms tiesā prasības kārtībā. Šajā sakarā norādāms, ka notāres rīcības, izdodot mantojuma apliecību, tiesiskuma izvērtēšanai primāri noskaidrojams, vai Latvijas tiesām (iestādēm) vispār ir jurisdikcija lemt par /pers. F/ mantojumu kādā tā daļā. Mantojuma apliecība, kuru izdevusi iestāde, pārkāpjot jurisdikcijas noteikumus, neizraisa nekādas tiesiskas sekas, tā ir spēkā neesoša no izdošanas brīža.

Apkopojot teikto, Rīgas apgabaltiesas lēmumu nevar atzīt par tiesisku un pamatotu, tādēļ tas atceļams un sūdzība nododama jaunai izskatīšanai Rīgas apgabaltiesai.

Rezolutīvā daļa

Pamatojoties uz Civilprocesa likuma 448.panta pirmās daļas 2.punktu, Augstākā tiesa

nolēma

atcelt Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2017.gada 22.decembra lēmumu un lietu nodot jaunai izskatīšanai tai pašai tiesai.

Lēmums nav pārsūdzams.

Tiesnese A. Briede

Tiesnese A. Čerņavska

Tiesnesis V. Maksimovs